

Petitie

Naar aanleiding van de kamerbrief aanpak laaggeletterdheid in Nederland

Reacties en aanbevelingen van betrokkenen uit de praktijk

11 juni 2019

Belangrijkste punten en aanbevelingen

De organisaties die aan deze petitie hebben meegewerkt, willen graag meedenken en samenwerken met gemeentes en de overheid om gebruik te maken van - en verder te bouwen aan - de schat aan kennis en ervaring van deze organisaties. Want alleen samen kunnen we het verschil maken.

Per doelstelling pleiten wij voor:

1. Meer mensen bereiken met een aanpak op maat

- De groep laaggeletterden is veel groter en veel diverser dan vaak gedacht. De meeste van hen ervaren geen problemen en moeten daarom worden bereikt met een aanbod dat aansluit bij hun persoonlijke behoeftes en leerdoelen.
- Basisvaardigheden gaan ook over rekenen en digitale vaardigheden. Hoewel taal hierbij een belangrijke rol speelt, vallen de groepen laaggeletterden en mensen met lage digitale vaardigheden voor een belangrijk gedeelte niet samen met de groep laaggeletterden. Dit betekent dat er voor deze groepen andere manieren van werving en manieren voor ontwikkeling moeten worden ingezet.
- Bestaande organisaties beschikken al over kennis en aanbod die succesvol zijn en rekening houden met de diversiteit van de doelgroepen en op maat kunnen worden ingezet.
- Wij zijn ervan overtuigd dat er echt substantieel meer bereik mogelijk is. Bestaande praktijk en ervaring laten zien dat er prima digitaal een ingang bij doelgroepen bereikt kan worden. Huidig beleid en uitvoering laten zien niet in staat te zijn die grote groep te bereiken. Naar de toekomst toe kunnen wij als partners in samenwerking met anderen een groter bereik en maatwerk via digitalisering effectueren. Daarbij biedt het gebruik van data ook voor de volwasseneneducatie van de toekomst perspectief voor nieuw aanbod.
- Door gezamenlijk een strategie te ontwikkelen voor een hefboomwerking van de kracht van technologie kunnen we een echte versnelde collectieve impact realiseren in hoe we volwassenen die een zetje nodig hebben in staat stellen hun doelen te bereiken als werknemer, familielid en lid van de samenleving.

2. Weten wat werkt: meer inzicht in kwaliteit en effectiviteit

- Inzicht en kwaliteit binnen deze complexe materie vraagt om professionalisering van docenten. Tegelijkertijd moet ook het werkveld veel aantrekkelijker worden gemaakt om te zorgen dat docenten ook daadwerkelijk aan het werk willen gaan en blijven. Hiervoor is geld en aandacht voor NT1-formeel onderwijs nodig.

- Onderzoek is goed en het is erg belangrijk om te weten welke maatregelen werken en daar moeten we ook in blijven investeren. Echter, onderzoek mag niet ten koste gaan van innovatie en de ambitie om aanbod op maat te leveren (bijvoorbeeld als gevolg van standaardisering en/of financiering van enkel evidence-based aanbod).
- Onderzoek en meetinstrumenten moeten rekening houden met de veelvormigheid van de problematiek en een onderscheid maken in de kwaliteit van professionele en vrijwillige inzet.

3. Samen aan de slag: méér gemeenten, werkgevers en maatschappelijke organisaties actief: voor kinderen én volwassenen

- Het is cruciaal dat gemeenten intensief gaan samenwerken. Het belang en de meerwaarde van leren van elkaar, gebruik maken van bestaande kennis, ervaring en infrastructuur en van een integraal lokaal/regionaal beleid, zijn groot.
- Het verdient in dit kader dan ook de aanbeveling dat de centrale overheid wel delegeert, maar dat zij ook zorg draagt voor enige centrale sturing door o.a. het scheppen van randvoorwaarden om bovengenoemde te ondersteunen.
- Dat betekent ook dat er tegelijkertijd op bestrijding en preventie (met name op scholen) moet worden ingezet.
- Wij zijn van mening dat de meeste winst en efficiëntie op de korte en middellange termijn kan worden gerealiseerd door een nauwe samenwerking tussen gemeentes en bestaande organisaties. Het merendeel van deze organisaties beschikt al over de kennis en vaardigheden die nodig zijn om het vernieuwde beleid vorm te kunnen geven. Zij weten hoe ze de moeilijke en grootste doelgroep veel effectiever kunnen bereiken en beschikken over de juiste netwerken.

Aanleiding en doel van deze tekst

In de kamerbrief over een plan van aanpak laaggeletterdheid 2020–2024 (maart 2019) worden drie doelstellingen voor de aanpak van basisvaardigheden gepresenteerd. We onderstrepen het belang van deze doelstellingen en zien tegelijkertijd ook mogelijkheden om de beschikbare budgetten nóg beter en effectiever in te zetten zodat de impact van de voorgestelde aanpak van laaggeletterdheid kan worden vergroot. Met name laaggeletterden die in Nederland zijn geboren en/of geschoold zijn (NT1-ers), behoeven daarbij extra aandacht en financiering, zoals ook andere (belangen)organisaties reeds hebben onderstreept. CINOP en Oefenen.nl zijn in gesprek gegaan met een flink aantal vooraanstaande organisaties die zich ook bezighouden met het thema basisvaardigheden. In de aanloop naar het Algemeen Overleg doen wij in deze petitie gezamenlijk graag een aantal voorstellen.

We behandelen deze voorstellen in de volgorde van de drie ambities en doelstellingen die in de kamerbrief worden gepresenteerd:

- 1 Meer mensen bereiken met een aanpak op maat.
- 2 Weten wat werkt: meer inzicht in kwaliteit en effectiviteit.
- 3 Samen aan de slag: méér gemeenten, werkgevers en maatschappelijke organisaties actief: voor kinderen én volwassenen.

Wij hopen dat de leden van de commissie en andere stakeholders op het gebied van basisvaardigheden met deze tekst besluiten zullen nemen die zoveel mogelijk aansluiten bij de praktijk waar ondergetekenden dagelijks in opereren. Te veel focus op nieuwe, kortlopende projecten en een dreigende versnippering van het beleid door de decentralisering kan leiden tot vernietiging van veel waardevolle kennis en kunde. Er gebeurt namelijk al enorm veel. Wij adviseren om in te zetten op samenwerking om zo de krachten te bundelen, kennis en vaardigheden te versterken en daarmee de ambities en doelstellingen daadwerkelijk te realiseren.

1. Meer mensen bereiken: over wie hebben we het eigenlijk?

Er zijn in Nederland naar schatting 2,5 miljoen mensen met lage taal-, reken- of digitale vaardigheden (Alg. Rekenkamer, 2016). Meer dan de helft van deze groep is Nederlandsprekend (NT1). Echter, de huidige aanpak laaggeletterdheid bereikt voor ongeveer 90 à 95% NT2-ers (mensen met Nederland als tweede taal). NT1-ers worden momenteel amper bereikt. Dit komt omdat deze specifieke groep een heel andere benadering vraagt. Waarom is dat?

1.1 De meeste laaggeletterden ervaren geen problemen

In de kamerbrief worden laaggeletterden geïdentificeerd als mensen die, als gevolg daarvan, allerlei problemen ervaren, vooral op het gebied van financiën en gezondheid. Dit is juist, maar geldt met name voor de groep NT2-ers. Voor de NT1-ers zijn deze problemen vaak veel meer divers. Denk aan het lezen en begrijpen van reistijden, het omgaan met afstanden, korting in winkels, afrekenen, persoonlijke financiën, hoeveelheden in recepten en het optimaal kunnen gebruiken van de app van de basisschool van hun kinderen.

Zoals het SER-advies 'Samen werken aan taal' (april 2019) ook al constateerde: laaggeletterden vormen geen homogene groep. Het grootste deel van met name de NT-1 laaggeletterden ervaart zelfs helemaal geen problemen. Zij spreken goed Nederlands en hebben gewoon werk. Deze groep is veel groter dan men vaak denkt en veel van deze mensen hebben manieren gevonden om met hun beperkte basisvaardigheden om te gaan. Bijvoorbeeld door anderen om hulp te vragen of door inventieve coping strategieën te hanteren. Die coping strategieën kosten vaak wel veel energie en op termijn kunnen deze zelfs tot gezondheidsproblemen leiden. En hoewel veel mensen hun beperkte

basisvaardigheden goed kunnen verbergen, remmen deze vaak wel hun (loopbaan-)ontwikkeling en zijn ze kwetsbaar met betrekking tot het behouden van hun baan en in het dagelijks leven. Omdat zij geen directe problemen ervaren, herkent een groot gedeelte van deze groep zich ook niet in het stigmatiserende beeld uit de media waarin de focus vooral ligt op (maatschappelijke en economische) problemen en beperkingen door laaggeletterdheid (Bureau Taalstrategie, 2017; Gagestijn & Mes, 2017). Dat bemoeilijkt de werving, en het commitment van deze mensen om hun basisvaardigheden te gaan ontwikkelen. Terwijl zij met een relatief kort en laagdrempelig aanbod al significant vooruit geholpen kunnen worden. Het is dus nodig om naast 'aanbod op maat', ook te kijken naar 'werving op maat'.

1.2 Aansluiting zoeken bij iemands persoonlijke leerdoelen

Uit ervaring weten we dat, om deze grootste groep laaggeletterden (de Nederlandssprekenden) te bereiken, er oplossingen moeten worden gezocht die recht doen aan de diversiteit van deze groep. Er moet een aansprekend en laagdrempelig (digitaal) aanbod beschikbaar zijn dat past bij de leerwensen van de doelgroep. Het betrekken van de doelgroep in dit proces is cruciaal. De één zal de leerwens hebben om mee kunnen komen op het gebied van de automatisering op het werk. Een ander heeft de wens om zijn of haar kind voor te kunnen lezen en te begeleiden op school, of om mee te kunnen doen in het bestuur van de sportvereniging.

Ook de vorm van het aanbod moet divers zijn. Zo kan door het inzetten van online oefenmateriaal een doelgroep bereikt worden, die zich nu niet thuis voelt in een (formele) cursus. Met een aantrekkelijk digitaal aanbod kunnen zij zelf de regie pakken over hun eigen leerproces. Door breed in te zetten op online en digitaal leren kan recht worden gedaan aan de heterogeniteit van de doelgroep en de roep om meer maatwerk en minder standaardisering. Dat kan bijvoorbeeld via apps die het leven een beetje makkelijker kunnen maken voor iedereen die een zetje kan gebruiken.

In de projecten waar velen van ondergetekenden bij betrokken zijn, merken we dat het behalen van een niveau dat is vastgesteld door officiële instanties (zoals een diploma) voor deze groep helemaal geen doel is. En dat is dus ook geen reden om in actie te komen. Zij willen hun persoonlijke doelen behalen op een manier die past bij hun eigen dagelijkse leven. Door hier goed op aan te haken, kunnen prachtige resultaten worden geboekt die écht impact hebben op het dagelijks leven van mensen. Resultaten die ook van waarde zijn voor de maatschappij als geheel. Samenwerking tussen lokale partijen is hierbij cruciaal. Vindplaatsen van laaggeletterden (variërend van huisartsenpraktijken en consultatiebureaus tot sportclubs en werkgevers, van sociale diensten en schuldhulpverleningsbureaus tot woningbouw en primair onderwijs), aanbieders van cursussen basisvaardigheden voor volwassenen, gemeenten en werkgevers spelen hierbij allemaal een rol. Door de kennis over de doelgroep op een juiste manier te presenteren en te organiseren kan deze samenwerking tot en succes worden gemaakt.

1.3 Basisvaardigheden gaan ook over rekenen en digitale vaardigheden

Hoewel rekenen en digitale vaardigheden wel degelijk worden genoemd in de kamerbrief, zijn deze thema's veel minder uitgebreid uitgewerkt. Het accent ligt (nog) steeds op taal. Hoewel taal enorm belangrijk is voor mensen om mee te kunnen doen in de maatschappij, mogen we het belang van rekenen, wiskunde en gecijferdheid aan de ene- en digitale vaardigheden aan de andere kant niet onderschatten. Zo gaat het gebrek aan rekenvaardigheden vaak gepaard met financiële problemen en belemmeren beperkte digitale vaardigheden de communicatie met overheden.

De groep laaggecijferden is groter dan het aantal laaggeletterden; respectievelijk 1,5 miljoen en 1,3 miljoen. Ook deze groep is zeer heterogeen. Veel van hen hebben geen enkel probleem met taal en de onderliggende problemen zijn vaak veel complexer dan enkel 'niet goed kunnen rekenen' op het

cognitieve niveau. Ongeveer 80% van de problemen is psychologisch van aard. Denk hierbij aan rekenangst, moeite hebben met doorpakken en/of beslissingen durven maken. Deze mensen kun je dan ook niet identificeren met een simpele rekentoets, en zij zijn zeker ook niet geholpen met een basis rekenles.

Dit geldt ook voor digitale vaardigheden. Ook deze groep is groot en bestaat uit veel mensen die zowel taal als rekenen uitstekend beheersen. Denk bijvoorbeeld aan ouderen, die niet zijn opgegroeid met de computer, internet etc. Een belangrijk verschil met rekenen en taal is dat men zich over het algemeen niet erg schaamt voor beperkte digitale vaardigheden en de drempel om daar iets aan te doen dus een stuk lager ligt.

Tegelijkertijd zijn taal, rekenen en digitale vaardigheden wel degelijk met elkaar verbonden. Digitale vaardigheden verlagen de drempel naar basis taal- en rekenonderwijs en met taal kunnen rekenvaardigheden worden versterkt en andersom.

1.4 Laaggeletterden: zorg dat helder is wat hun achtergrond is

In de Kamerbrief wordt de ambitie uitgesproken om 'méér mensen te bereiken met een aanbod op maat, en vooral de groep met Nederlands als moedertaal (doelstelling 1)'. Wat onduidelijk is, is hoe er een duidelijk onderscheid gemaakt gaat worden tussen maatgericht aanbod voor laaggeletterden met Nederlands als moedertaal (NT1) en laaggeletterden met Nederlands als tweede taal (NT2). We weten dat beide doelgroepen verschillende vragen hebben en andere ondersteuning wensen. Welke 1.000.000 mensen met lage basisvaardigheden dienen precies bereikt te worden (subdoelstelling 1.b)? Welke achtergrond, NT1 of NT2, hebben zij? Welke leervraag hebben ze? Wat wordt er concreet verwacht van de partijen die een rol in krijgen, voor welke specifieke doelgroep? In het huidige 'Tel mee met Taal' programma is dit onduidelijk: zo zijn er 20.000 taalvrijwilligers ingezet in het huidige programma, maar wordt niet aangegeven welke cursisten zij hebben bereikt. Wij willen hier graag meer openheid over.

2. Weten wat werkt: meer inzicht in kwaliteit en effectiviteit

2.1. Professionaliseren van docenten

Inzicht en kwaliteit binnen deze complexe materie vraagt allereerst om professionalisering van huidige NT1-docenten en inzet op de werving van toekomstige docenten. Er moet worden geïnvesteerd in het (blijven) ontwikkelen van kennis en vaardigheden, onder andere door het aanbieden van een formele basisopleiding. Om ervoor te zorgen dat docenten ook daadwerkelijk aan het werk willen gaan en blijven, moet het werkveld aantrekkelijker worden gemaakt. Het tekort aan goede docenten is groot en zal alleen maar groter worden wanneer we geen grote stappen zetten op het gebied van professionalisering.

2.2. Onderzoek naar wat werkt; meervoudig en niet beperkend

Onderzoek is goed en het is erg belangrijk om te weten welke maatregelen werken. Daar moeten we ook in blijven investeren. De overheid speelt een belangrijke rol als het gaat om het borgen van kwaliteit. Echter, ondergetekenden maken zich ook zorgen over het gevaar van standaardisering. Wanneer er alleen maar ruimte en financiering zou zijn voor evidence-based interventies, zou dit een enorme verschraving van het aanbod betekenen. Het is zeer belangrijk dat er ruimte blijft voor innovatie en experimenten. Ook om te kunnen voldoen aan de eerste doelstelling om aanbod op maat te kunnen leveren.

Daarbij komt dat, zoals we hierboven al hebben aangegeven, de materie zeer complex is om te onderzoeken en om resultaten te meten met enkelvoudige instrumenten. Extreem heterogene doelgroepen met een veelvoud aan persoonlijke benaderingen en oplossingen maken de identificatie van de doelgroep en het meten en monitoren van interventies een ingewikkelde opgave. Er moet daarom een balans worden gevonden voor goed onderzoek dat oog heeft voor de complexiteit en diversiteit van het onderwerp en het bewaken van de ruimte voor innovatie en experimenten.

2.3. Onschatbare waarde van vrijwilligers

Een ander belangrijk punt dat hierbij niet mag worden vergeten, is het feit dat er veel vrijwilligers actief zijn op het gebied van basisvaardigheden. Deze vrijwilligers werken anders dan professionals, maar zijn zeker niet van minder waarde. Waar professionals vaak over meer specialistische kennis en vaardigheden beschikken, kunnen vrijwilligers meestal meer tijd en aandacht leveren. Ook kunnen mensen uit de doelgroep zelf worden betrokken bij het aanbod en het beleid. Dat maakt dat de impact van vrijwilligers ook niet zomaar kan worden gemeten zoals dit bij professionals gebeurt. Te rigide kwaliteitseisen zouden dan ook ten koste kunnen gaan van de bijdrage van al die vrijwilligers waar een groot gedeelte van de infrastructuur op dit moment van afhankelijk is. Dat wil niet zeggen dat er geen kwaliteit van vrijwilligers mag worden gevraagd. Goed georganiseerde vrijwilligersorganisaties laten zien dat dit wel degelijk mogelijk is, maar op een andere wijze en met andere instrumenten dan bij hun professionele collega's.

3. Regie verschuift naar gemeenten

De laatste ambitie die in de kamerbrief wordt besproken gaat over het feit dat de regie over het beleid rondom basisvaardigheden wordt gedecentraliseerd. De gemeenten krijgen hierbij de rol van regisseur. De grootste zorg over deze decentralisering is dat het beleid verder zal versnipperen. Wegens het gebrek aan kennis en een goede kennisinfrastructuur dreigt het gevaar dat overal het wiel opnieuw uitgevonden zal moeten worden; een kostbaar en tijdrovend proces waarbij het maar de vraag is of er goede resultaten worden geboekt.

3.1 Samenwerken met elkaar: integraal vanuit een visie

Om dit te voorkomen is het cruciaal dat gemeenten intensief gaan samenwerken. Het belang en de meerwaarde van leren van elkaar, gebruik maken van bestaande kennis, ervaring en infrastructuur en van een integraal lokaal/regionaal beleid, zijn groot. Het verdient in dit kader dan ook de aanbeveling dat de centrale overheid wel delegeert, maar dat zij ook zorg draagt voor enige centrale sturing door o.a. het scheppen van randvoorwaarden om bovengenoemde te ondersteunen. Dit is een taak die moet worden geborgd in het op te richten steunpunt.

Dat betekent ook dat er tegelijkertijd op bestrijding en preventie (met name op scholen) moet worden ingezet. Denk daarbij ook aan integrale aanpakken waarbij ouders bijvoorbeeld worden bereikt via hun kind. Dit vraagt om niet te onderschatten investeringen in geld en daarbij moeten zowel de overheid en gemeenten een goede visie hebben op het vraagstuk basisvaardigheden en een daarop afgestemde integrale aanpak ontwikkelen. Vanwege de grootte van het probleem en de vele gevolgen daarvan, kan het niet als een losstaand project of aparte portefeuille worden gezien. Het probleem is verweven in veel meer sectoren dan enkel het sociale domein; Sectoren als volksgezondheid, werk & inkomen, onderwijs en jeugd. Het gaat over het creëren van kansen voor iedereen en om het mogelijk te maken voor mensen om echt mee te doen in de maatschappij.

3.2 Samenwerken met bestaande organisaties

Wij zijn van mening dat de meeste winst en efficiëntie op de korte en middellange termijn kan worden gerealiseerd door een nauwe samenwerking tussen gemeentes en bestaande organisaties

zoals ondergetekenden. Daarbij hebben ook bibliotheken een sleutelrol in de lokale, regionale, provinciale en landelijke infrastructuur in het kader van preventie en bestrijding. Zij hebben ervaring met het bereiken van-, en werken met een bredere doelgroep en kunnen de verbinding maken op de verschillende beleidsniveaus.

Behoorlijk wat organisaties, waaronder ondergetekenden, beschikken reeds over brede kennis en vaardigheden die nodig zijn om het vernieuwde beleid vorm te kunnen geven. De producten en diensten -soms zelfs landelijke programma's- zijn voor een groot deel al ontwikkeld en beproefd in de praktijk. Laten we dit verder uitrollen en het bereik van de moeilijk bereikbare en grootste doelgroep (de NT1-laaggeletterden) nu eindelijk eens flink opschalen.

4. Conclusie

Zoals gezegd, willen we met deze tekst aandacht vragen voor de complexe vraagstukken op het gebied van basisvaardigheden. De drie doelstellingen die in de kamerbrief worden toegelicht, onderschrijven we. Echter, om te zorgen dat de aanpak ook echt vruchten afwerpt, wordt het tijd voor een nieuwe koers.

Een koers die uitgaat van de ontwikkelingsmogelijkheden van mensen en een koers die groepen mensen niet voorziet van labels. Een koers die mensen op veel grotere schaal wil bereiken en die mensen die een zetje kunnen gebruiken aanreikt waar ze op dat moment behoefte aan hebben. Een koers waarbij door bestaande en nieuwe organisaties gezamenlijk invulling wordt gegeven aan basisvaardigheden en waarbij samen een toegankelijke infrastructuur gerealiseerd wordt waar mensen makkelijk bij kunnen. Een koers die het proces versnelt, verbetert en betaalbaar houdt.

Alle organisaties die aan deze tekst hebben meegewerkt, staan te springen om samen met de overheid én elkaar verder te bouwen aan de schat aan kennis en ervaring die in deze organisaties geborgd is. Want alleen door de krachten te bundelen, kunnen we het verschil maken.

Den Bosch, 11 juni 2019

Ellen Hanselman, *directeur CINOP*

Ben Vaske, *directeur Stichting Expertisecentrum Oefenen.nl*

Ina den Hollander, *Advies in educatie*

Kees Hoogland, *Hogeschool Utrecht*

Vincent Jonker en Monica Wijers, *Universiteit Utrecht*

Elwine Halewijn, *ITTA Kennisinstituut voor Taalontwikkeling*

Ellie van der Meer, *Probiblio*

Piet Boekhoudt, *Stichting Digisterker*

Marian Janssen, *Zet een punt*

Jacques de Wit, *Stichting Leer zelf Online*

Bestuur, *Bliblionet Drenthe*

Wil van Dijk, *Stichting ABC*

Sylvia de Groot Heupner, *Het Begint met Taal*

Simone Kessels, *Expertis*

VoorleesExpress

Uitgeverij Eenvoudig Communiceren

Stichting Learn for Life

CINOP

CINOP



Stichting Learn for Life



Oefenen.nl



Stichting Leer zelf online



Zet een punt



Probiblio



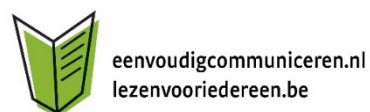
ITTA



Biblionet Drenthe



Stichting Digisterker



Uitgeverij Eenvoudig Communiceren



Hogeschool Utrecht



Universiteit Utrecht



Stichting ABC



Het Begint met Taal



VoorleesExpress



Expertis